

Slutrapport stimulansmedel Tobaksuppdraget 2008-2010

TOBAKSAVVÄNJNING SPARAR
LIV OCH PENGAR

Folkhälsocentrum
Linköping april 2011

Katarina Björklund
Maria Elgstrand

Sammanfattning

Landstinget i Östergötland ansökte om och erhöll Stimulansmedel för ökad tobaksavvänjning, totalt 300 000 kronor från Statens Folkhälsoinstitut under år 2009-2010 för att intensifiera arbetet med tobaksavvänjning. Syftet med satsningen var att förstärka, utveckla och kvalitetssäkra arbetet med tobaksavvänjning inom Landstinget i Östergötland. Det övergripande målet med satsningen var att implementera policy Tobaksfritt landsting. Utöver detta formulerades även nio projektmål. Syftet med ansökta och erhållna stimulansmedel har till stor del uppfyllts:

Förstärkning av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts bland annat genom beslutad och delvis implementerad policy Tobaksfritt Landsting. En förstärkning av antalet utbildade tobaksavvänjare har även genomförts via utbildningsinsatser.

Utvecklingen av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts genom bland annat att en modell för tobaksavvänjning har utarbetats. Modellen beskriver var tobaksavvänjningsresurser finns att tillgå inom landstinget samt vilka externa aktörer som bedriver avvänjning. I modellen beskrivs även samarbete mellan enheterna. Inom ramen för primärvårdens arbete med tobaksavvänjning ses även en positiv utveckling av antalet patienter som erbjudits tobaksavvänjningsstöd under år 2009-2010.

Kvalitetssäkring av tobaksavvänjningsarbetet har uppnåtts genom bland annat kunskapsspridning om tobak gentemot såväl medarbetare, patienter som befolkningen i Östergötland. Insatser har framförallt genomförts i samband med Tobaksfria veckan (vecka 47) via nätverksträffar, kartläggningar och landstingets webbsida om tobak.

De största vinsterna med Tobaksuppdraget för Östergötlands del har varit: att antalet utbildade tobaksavvänjare har ökat, att en modell för tobaksavvänjning har utarbetats och att kunskap spridits. Dessa insatser har gemensamt bidragit till att tillgängligheten till tobaksavvänjningsstöd i länet har ökat. Nu finns en bra grundläggande beredskap med många utbildade tobaksavvänjare inom landstinget. Framtida utmaningar består av att skapa möjligheter för befintliga tobaksavvänjare att arbeta med uppdraget (d.v.s. ges tid och mandat). Likaså behöver dokumentationen och uppföljningen av resultatet av tobaksavvänjningsarbetet vidareutvecklas så att resultat över tid kan ses. Utöver detta ses även följande utvecklingsområden:

- Implementering av beslutad policy Tobaksfritt landsting.
- Befintliga tobaksavvänjare genomgår diplomeringsutbildning och kontinuerlig kunskapspåfyllnad.
- Tydligare marknadsföring av tobaksavvänjningsstödet.

Innehållsförteckning

BAKGRUND	2
SYFTE OCH PROJEKTMÅL	2
METOD	2
MÅLGRUPPER	3
PROJEKTETS ORGANISATION	3
PLANERADE INSATSER	3
BUDGET FÖR PLANERADE INSATSER.....	4
RESULTAT	5
IMPLEMENTERING AV POLICY TOBAKSFRI TT LANDSTING.....	6
SKAPA EN MODELL FÖR TOBAKSAVVÄNJNING INOM LANDSTINGET	7
ÖKA ANTALET TOBAKSAVVÄNJARE	9
VERKA FÖR EN ÖKAD AKTIVITETSGRAD HOS BEFINTLIGA TOBAKSAVVÄNJARE	10
ÖKA ANTALET REGISTRERADE ”ERBJUDANDEN OM TOBAKSAVVÄNJNING” OCH ÖKA ANTALET REGISTRERADE ”PÅBÖRJAD TOBAKSAVVÄNJNING” I JOURNALSYSTEMET COSMIC	12
ÖKA MEDARBETARNAS TOBAKSKUNSKAP	13
ÖKA ANVÄNDNINGEN AV MATERIAL FÖR TOBAKSPREVENTION	14
INKLUDERA TOBAK I LIVSSTILSDATORERNA	14
ÖKA ANDELEN TOBAKSFRIA MEDARBETARE.....	15
SLUTSATS OCH DISKUSSION	16
REFERENSER	17
BILAGEFÖRTECKNING	17

Bakgrund

Landstinget i Östergötland ansökte om och erhöll *Stimulansmedel för ökad tobaksavvänjning*, totalt 300 000 kronor från Statens Folkhälsoinstitut under år 2009-2010 för att intensifiera arbetet med tobaksavvänjning. Delredovisningar lämnades till institutet i juni och december 2009 samt augusti 2010. Denna rapport är en slutrapport som summerar hela satsningen/projektet inom Landstinget i Östergötland.

År 2008 rökte 15 procent av befolkningen i Östergötland dagligen och 12 procent snusade dagligen. Dessa siffror var oförändrade år 2009. Det var 11 procent som uppgav att de rökte då och då och drygt 5 procent att de snusade då och då år 2008. År 2009 uppgav 10 procent att de rökte då och då medan andelen då och då snusar var oförändrad [1].

Syfte och projektmål

Syftet med satsningen var att förstärka, utveckla och kvalitetssäkra arbetet med tobaksavvänjning inom Landstinget i Östergötland.

Det övergripande målet med satsningen var att implementera policy Tobaksfritt landsting. Utöver detta formulerades ytterligare nio projektmål:

- Skapa en modell för tobaksavvänjning inom landstinget.
- Öka antalet tobaksavvänjare.
- Verka för en ökad aktivitetsgrad hos befintliga tobaksavvänjare.
- Öka antalet registrerade erbjudanden om tobaksavvänjning i Cosmic.
- Öka antalet registrerade påbörjad tobaksavvänjning i Cosmic.
- Öka medarbetarnas tobakskunskap.
- Öka användningen av material för tobaksprevention.
- Inkludera tobak i livsstilsdatorerna.
- Öka andelen tobaksfria medarbetare.

Metod

Stimulansmedel söktes initialt för år 2009. Med anledning av befarad influensaepidemi (A1H1), vilken omöjliggjorde genomförande av planerade insatser, godkände Statens Folkhälsoinstitut att resterande erhållna medel fick förbrukas även under år 2010. Totalt erhöll Landstinget i Östergötland 300 000 kronor för att stimulera ökad tobaksavvänjning.

Målgrupper

Patienter och medarbetare inom Landstinget i Östergötland samt befolkningen i länet. Bland patienterna är specifika målgrupper ungdomar, utlandsfödda, gravida, småbarnsföräldrar och psykiskt sjuka. Bland medarbetarna inom landstinget är tobaksavvänjare och tobaksbrukare specifika målgrupper.

Projektets organisation

Projektet har organisatoriskt funnits vid landstingets Folkhälsocentrum (FHC). Projektledare har varit Katarina Björklund, folkhälsovetare, som samordnat satsningen tillsammans med landstingets resursperson för tobaksavvänjning Maria Elgstrand, distriktssköterska. Resurspersonen har medverkat i uppdraget från juni 2009 – december 2010 på 45 % tjänst. Arbetet har regelbundet (4 ggr/år) avrapporterats till landstingets dåvarande referensgrupp för tobakspreventivt arbete, men samarbete har även bedrivits med landstingets pågående projektet "Operation tobaksfri". Utanför landstinget har samverkan ägt rum med till exempel Länsstyrelsen Östergötland, länets kommuner och frivilligorganisationer.

Planerade insatser

Ansökan av stimulansmedel från Statens Folkhälsoinstitut hösten 2008 tog utgångspunkt i en helhetsinsats på tobaksprevention. Följande insatser planerades initialt för att stimulera tobaksavvänjningen inom Landstinget i Östergötland:

- Anställning av en resursperson för tobaksavvänjning.
- Implementering av policy Tobaksfritt Landsting.
- Kartläggning av nuvarande tobakspreventivt arbete, våren 2009 och uppföljning hösten 2010.
- Genomförande av enkäten "Tobaksfritt Landsting på agendan".
- Kartläggning av levnadsvanor och hälsa bland elever och medarbetare på Lunnevad folkhögskola.
- Informationsspridning av befintligt avvänjningsstöd gentemot patienter, medarbetare och befolkning.
- Framtagande av informationsmaterial riktade till olika målgrupper.
- Riktade insatser till utlandsfödda via hälsokommunikatörer.
- Riktade insatser till MVC och BVC.
- Insatser kring Tobaksfria veckan i samarbete med vecka 45 om alkohol.
- Inkludera tobak i landstingets datorbaserade livsstilstest.
- Kompetenshöjning i tobaksprevention hos medarbetargrupper inom hälso- och sjukvården via exempelvis föreläsningar och fortbildning.
- Utbildning av diplomerade tobaksavvänjare.
- Fortbildning för befintliga tobaksavvänjare.
- Initiering av och vidareutveckling av nätverk för tobaksavvänjare.

- Uppdatering av landstingets webbplats för tobak och förteckningen över tobaksavvänjare.
- Utförande av tobaksavvänjning och dokumentation av dess effekter.
- Riktade insatser för att öka tillgängligheten till tobaksavvänjning för medarbetare.

Budget för planerade insatser

Erhållna medel planerades initialt att användas till personalkostnader för resursperson, utbildningsinsatser, implementeringsmaterial för policy Tobaksfritt landsting, genomförande av kartläggningar, medarbetaravvänjning, resekostnader, nätverksträffar, material och porto. Disposition över hur erhållna medel förbrukats presenteras i bilaga 1.

Resultat

I resultatavsnittet presenteras genomförda insatser utifrån projektets syfte och mål. Först ges en beskrivning av uppfyllandet av syftet varefter en summering av uppfyllandet av de tio projektmålen ges.

Syftet var att förstärka, utveckla och kvalitetssäkra arbetet med tobaksavvänjning inom Landstinget i Östergötland.

Syftet med ansökta och erhållna stimulansmedel har till stor del uppfyllts inom Landstinget i Östergötland. *Förstärkning* av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts bland annat genom beslutad och delvis implementerad policy Tobaksfritt Landsting. En förstärkning av antalet utbildade tobaksavvänjare har även genomförts via utbildningsinsatser. *Utvecklingen* av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts genom bland annat att en modell för tobaksavvänjning har utarbetats. Modellen beskriver var tobaksavvänjningsresurser finns att tillgå inom landstinget samt vilka externa aktörer som bedriver avvänjning. I modellen beskrivs även samarbete mellan enheterna. Inom ramen för primärvårdens arbete med tobaksavvänjning ses även en positiv utveckling av antalet patienter som erbjudits tobaksavvänjningsstöd under år 2009-2010. *Kvalitetssäkring* av tobaksavvänjningsarbetet har uppnåtts genom bland annat kunskapsspridning om tobak gentemot såväl medarbetare, patienter som befolkningen i Östergötland. Insatser har framförallt genomförts i samband med Tobaksfria veckan (vecka 47) via nätverksträffar, kartläggningar och landstingets webbsida om tobak.

Det övergripande målet med satsningen var att implementera policy Tobaksfritt landsting. Utöver detta formulerades ytterligare nio projektmål:

- Skapa en modell för tobaksavvänjning inom landstinget.
- Öka antalet tobaksavvänjare.
- Verka för en ökad aktivitetsgrad hos befintliga tobaksavvänjare.
- Öka antalet registrerade erbjudanden om tobaksavvänjning i Cosmic.
- Öka antalet registrerade påbörjad tobaksavvänjning i Cosmic.
- Öka medarbetarnas tobakskunskap.
- Öka användningen av material för tobaksprevention.
- Inkludera tobak i livsstilsdatorerna.
- Öka andelen tobaksfria medarbetare.

Implementering av policy Tobaksfritt landsting

Landstinget i Östergötland har tidigare haft en policy om Rökfritt landsting, som beslutades år 2005 av dåvarande landstingsdirektör. I september 2007 beslutade landstingets Hälsoråd under ledning av Hälso- och sjukvårdsdirektören att policy Rökfritt Landsting skulle revideras. Revideringsarbetet och remissförfarande pågick under 2008 och var i sin slutfas vid tid för ansökan, hösten 2008. Den nya policyn Tobaksfritt Landsting beslutades av landstingsdirektören och gäller from 1 februari 2009.

I samband med detta gav landstingets Hälsoråd uppdrag till Folkhälsocentrum att arbeta fram en kommunikationsplan och ett implementeringsmaterial till policyn. Under år 2009 skapades i samarbete med landstingets Informationscentrum ett implementeringsmaterial bestående av tryckt och digitalt material. Materialet var tänkt att användas som verktyg för att sprida budskapet i policyn till landstingets medarbetare och bestod av följande:

- Policyn i landstingets grafiska profil
- Powerpoint presentation om policy Tobaksfritt Landsting
- Handledning till power point presentation
- Medarbetarbroschyr
- Patientbroschyr
- Följebrev med information

Målet med materialet var att policy Tobaksfritt Landsting ska vara känd och efterlevas av medarbetarna inom Landstinget i Östergötland. Till implementeringsmaterialet formulerades även en kommunikationsplan i samarbete med Informationscentrum. Likaså formulerades i samarbete med FoU-enheten för Närsjukvård en plan för spridning av materialet med tillhörande utvärdering av spridningen. Utvärderingen av spridningen syftade till att:

- Studera om/hur information sprids mellan olika organisationsnivåer inom landstinget.
- Studera vilken kännedom som finns om tobakspolicyn på olika organisationsnivåer före samt efter spridning.

Efter att ovanstående material tagits fram och presenterats för Landstingets ledningsgrupp (hösten 2010) beslutades att policy Tobaksfritt landsting skulle revideras på nytt. Detta medför att befintligt material inte aktivt kommer att spridas. Befintligt material finns dock tillgängligt på landstingets webbsida om tobak tills ny version är beslutad www.lio.se (under A-Ö, T som i tobak).

Skapa en modell för tobaksavvänjning inom landstinget

Hänvisning och samarbete kring tobaksavvänjning

Vid projektets start fanns till viss del samarbete mellan länets vårdcentraler gällande hänvisning till tobaksavvänjning. I en kartläggning som genomfördes våren 2009 uppgav 22 av 37 vårdcentraler att de samarbetade med annan aktör (annan vårdcentral, folktandvården, Astma-KOL-mottagning på sjukhus eller Korpen) och hänvisade patienterna dit för tobaksavvänjning.

Under projektets gång har strukturer kring tobaksavvänjning och samarbete mellan olika aktörer som bedriver avvänjning vidareutvecklats. Vid uppföljning hösten 2010 har samtliga vårdcentraler i västra länsdelen en egen tobaksavvänjare. I östra länsdelen har samtliga vårdcentraler utom en, egen tobaksavvänjare. I östra länsdelen finns även en tobakskoordinator med uppgift att vara en länk vid tobaksavvänjningsstöd mellan sluten- och primärvård. I centrala länsdelen har 12 av 16 vårdcentraler egen tobaksavvänjare. Resterande vårdcentraler har ett samarbete gällande hänvisning av tobaksavvänjningspatienter till övriga vårdcentraler, folktandvården alternativt Sluta-Röka-Linjen eller Korpen. I centrala länsdelen finns numera även en överenskommelse om hänvisning av sjukhusets patienter till vårdcentralen där patienten är listad, se bilaga 2. För mer information om antalet tobaksavvänjare, läs vidare under rubrik "öka antalet tobaksavvänjare".

Tobaksfri i samband med operation

Under hösten 2010 har Landstinget i Östergötland sammanställt en utvärderingsrapport om det lokalt genomförda projektet "Tobaksfri inför operation" som bedrevs mellan 2007-2010. Utifrån detta formulerade ortopedin i Norrköping och Linköping hösten 2010 ett medicinskt PM med riktlinjer för rökstopp. Under 2011 kommer landstinget att börja använda de nationellt gemensamma broschyrerna om Tobaksfri i samband med operation, framtagna av Statens Folkhälsoinstitut och Nätverket Hälsofrämjande sjukhus och Vårdorganisationer (HFS). Östergötland kommer att komplettera den befintliga versionen med lokal text och sprida till berörda enheter.

Uppdrag till landstingets leverantörer om tobak

Från årsskiftet 2010/11 är hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatser ett särskilt utvecklingsområde inom ramen för Uppdragen mellan Landstinget i Östergötland, Hälso- och sjukvårdsnämnden (HSN) och samtliga vårdleverantörer. I de hälsofrämjande och sjukdomsförebyggande insatserna ingår skall-satser om tobak, se nedan:

"Leverantörens enheter skall, utifrån relevans och med stöd av Socialstyrelsens nationella riktlinjer för levnadsvanor om kost, fysisk aktivitet, tobak och alkohol, ta upp levnadsvanor i patientmötet, erbjuda stöd till förändring samt dokumentera i Cosmic."

"Leverantörens enheter skall upprätta rutiner kring tobak för patienter som är aktuella för operation. Rutinen innebär att fråga patienter om tobaksbruk, erbjuda/hänvisa till tobaksavvänjning samt dokumentera erbjudet stöd."

Uppdrag angående utveckling av journalsystemet

Hösten 2010 initierades ett uppdrag som syftade till att vidareutveckla och förbättra möjligheterna till dokumentation av levnadsvanor (alkohol, tobak, fysisk aktivitet och mat) och utsökning av data i journalsystemet Cosmic. I uppdraget ingår även att formulera och sprida en rutin för dokumentation av levnadsvanor, erbjudet stöd och resultatuppföljning samt att utarbeta en landstingsgemensam strategi för regelbunden återkoppling av insatsernas resultat till verksamheten. Ansvarig enhet är Folkhälsocentrum och uppdraget ska vara redovisat våren 2011. Dokumentationen kommer att överensstämma med Socialstyrelsens riktlinjer för sjukdomsförebyggande metoder.

Öka antalet tobaksavvänjare

Våren 2009 fanns ett 40-tal tobaksavvänjare på länets vårdcentraler, folktandvård och sjukhuskliniker. Tobaksavvänjare fanns även hos externa aktörer såsom Korpen Östergötland, företagshälsovården och Sluta-röka-linjen samt ett visst stöd för medarbetare som ville bli tobaksfria. Idag (hösten 2010) finns totalt 80 tobaksavvänjare inom landstinget och fortsatt samarbete med externa aktörer. Nedan illustreras utvecklingen av antalet tobaksavvänjare på olika arenor inom hälso- och sjukvården.

2009	2010
Tobaksavvänjare på 23 av 42 vårdcentraler Centrala länsdelen 5 av 16 Västra länsdelen 7 av 10 Östra länsdelen 11 av 16	Tobaksavvänjare på 37 av 42 vårdcentraler (+14) Centrala länsdelen 12 av 16 Västra länsdelen 10 av 10 Östra länsdelen 15 av 16
Tobaksavvänjare på 13 av 39 folktandvårdskliniker	Tobaksavvänjare på 10 av 39 folktandvårdskliniker (-3)
Tobaksavvänjare vid 5 av ca 60 kliniker Kardiologiska kliniken, hjärt-rehab US Lungmedicinska kliniken US Kvinnohälsan Linköping Medicinska specialistkliniken LiM Medicinkliniken, lungmottagningen ViN	Tobaksavvänjare vid 6 av ca 60 kliniker (+1) Kardiologiska kliniken, hjärt-rehab US Lungmedicinska kliniken US Kvinnohälsan Linköping Medicinska specialistkliniken LiM Medicinkliniken, lungmottagningen ViN Barnmorskemottagningen ViN

Angående avvänjningsstöd för medarbetare, läs vidare under mål "öka andelen tobaksfria medarbetare".

Genomförda tobaksavvänjar- utbildningar

Under projektets gång har fyra tobaksavvänjarutbildningar genomförts:

- Hösten 2009 genomfördes en diplomeringsutbildning av tobaksavvänjare inom ramen för projekt Operation tobaksfri. Utbildningen bestod av tre dagar och genomfördes i Linköping av utbildare Agneta Hjalmarsson. Totalt utbildades 18 nya tobaksavvänjare, varav stimulansmedlen bekostade utbildningskostnaden för två hälsokommunikatörer och en hälsopedagog som deltog i utbildningen.
- Hösten 2009 genomfördes en grundutbildning tobaksavvänjning med ungdomsfokus inom ramen för projekt TUM (Tobaksprevention på Ungdomsmottagningen/Ungdomshälsan). Utbildningen bestod av två dagar och genomfördes i Linköping av Örebro Läns Landsting. Totalt utbildades 23

nya tobaksavvänjare inom Ungdomshälsan, skola/fritidsgård och föreningsliv. Stimulansmedlen bekostade utbildningen för en medarbetare från landstingets folkhögskola Lunnevad.

- Våren 2010 bekostade stimulansmedlen att tre medarbetare från psykiatrin och en från Kvinnohälsan Linköping gick grundutbildning tobaksavvänjning via Örebro Läns Landsting. Utbildningen bestod av två dagar och genomfördes i Örebro av utbildare Monika Schwerin och Natasha Anderberg.
- Hösten 2010 skickades en förfrågan till de vårdcentraler som inte hade någon egen tobaksavvänjare med erbjudande om möjligheten att kostnadsfritt få en grundutbildning tobaksavvänjning via Örebro Läns Landsting (se ovan). Totalt utbildades 10 nya tobaksavvänjare från åtta vårdcentraler.

Verka för en ökad aktivitetsgrad hos befintliga tobaksavvänjare

Tid för tobaksavvänjning och antal patienter

En kartläggning av tobaksavvänjningen i primärvården, se bilaga 3, besvarad av *vårdcentralscheferna* april 2009, visade att tobaksavvänjarna ägnade drygt 3 timmar per vecka åt tobaksavvänjning. Detta varierade dock mellan vårdcentralerna med 1-12 timmar per vecka. I genomsnitt uppskattades 36 patienter per år och vårdcentral påbörja ett tobaksslutarstöd. Men även detta varierade dock stort mellan länets vårdcentraler från 5-90 patienter per år.

I en kartläggning av samtliga tobaksavvänjares arbete genomförd december 2010 angav 45 av 77 *tobaksavvänjare* att de hade tid avsatt i sin ordinarie tjänst för att arbeta med tobaksavvänjning. I genomsnitt hade de 4 timmar per vecka avsatt. De uppgav dock att de ägnade sig åt tobaksavvänjning i genomsnitt 4.5 timme per vecka. Av de tobaksavvänjare som inte hade tid avsatt i sin ordinarie tjänst uppgav att de ägnade sig åt tobaksavvänjning i genomsnitt 1.5 timme per vecka. Tobaksavvänjarna uppskattade i genomsnitt att de träffade drygt 22 nya tobaksavvänjningspatienter per år, men variationen mellan tobaksavvänjarna är stor 4-100 patienter per år. (Enkät genomförd. Rapport planeras vara färdig februari 2011).

Nätverk för tobaksavvänjare

Våren 2009 fanns nätverk för tobaksavvänjare etablerade i västra (Motala med omnejd) och östra länsdelen (Norrköping med omnejd). Däremot saknades ett nätverk för tobaksavvänjare i den centrala länsdelen (Linköping med omnejd). Under projektets gång (juni 2009) har ett nätverk för tobaksavvänjare initierats i den centrala länsdelen. Sammankallande har varit landstingets resursperson för

tobaksavvänjning och träffar har genomförts en gång per termin, totalt fyra tillfällen. Från hösten 2010 kommer tobaksavvänjar- nätverket centrala att ingå som en del av det befintliga nätverket för Hälsosamordnare och FaR-koordinatorer i centrala länsdelen.

Samarbetspartner i kampanjen "Staden som slutade röka"

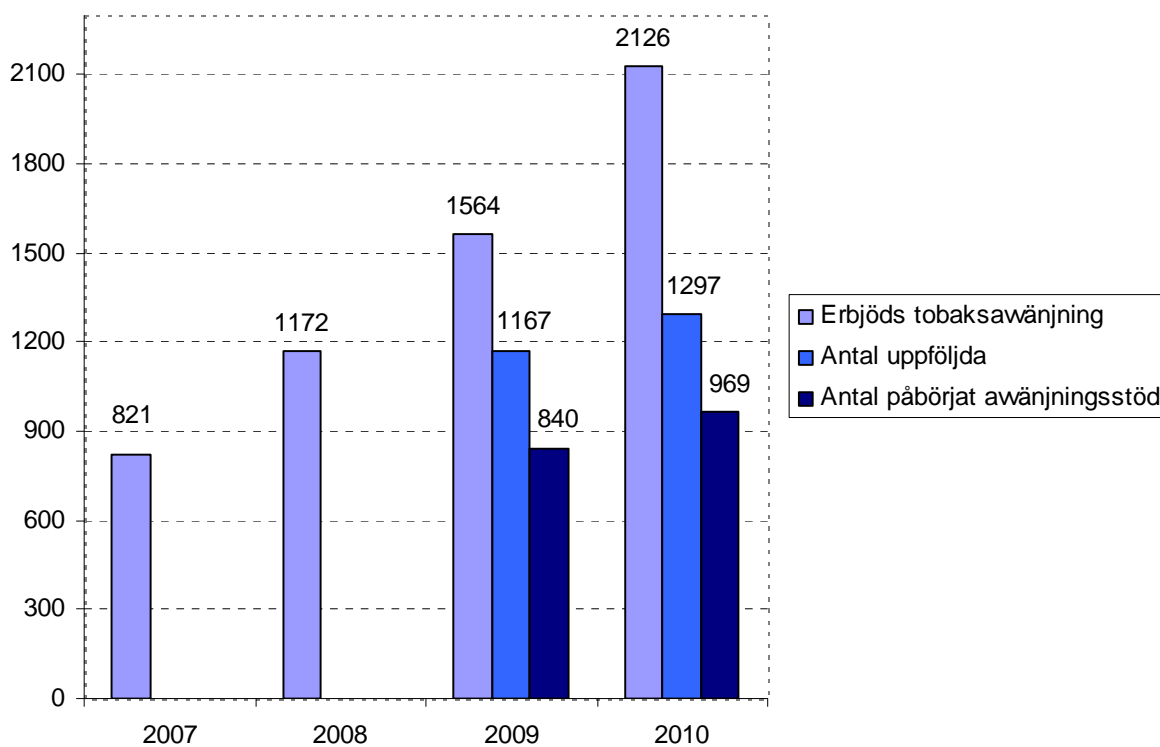
Landstinget i Östergötland har varit samarbetspartner i kampanjen "Staden som slutade röka" som initierades av Linköpings kommun hösten 2010. Syftet med kampanjen var att minska tobaksbruket och framförallt rökningen bland kommunens invånare och att få upp tobak på Linköpingsbornas samtalsagenda. Landstingets roll innebar att bistå med tobaksavvänjningsstöd. En vidareutveckling utifrån kampanjen är att landstinget samarbetat med kulturhuset Elsas hus, för ungdomar i åldrarna 15-20 år, och möjliggjort erbjudande om gratis tobaksavvänjningsstöd.

Öka antalet registrerade "erbjudanden om tobaksavvänjning" och öka antalet registrerade "påbörjad tobaksavvänjning" i journalsystemet Cosmic

Inom Landstinget i Östergötland finns en ekonomisk ersättning i primärvården, kallad Mål och Mått. Sedan år 2007 har tobaksavvänjning varit en variabel som genererat ekonomisk ersättning. År 2009 ersattes vårdcentralerna för varje patient som "påbörjad tobaksavvänjning" inom 3 månader. Detta kvarstod år 2010. År 2007-2008 följdes inte antalet "påbörjade tobaksavvänjningsstöd" utan enbart antalet erbjudanden om tobaksavvänjning, varför detta inte finns att utläsa i diagrammet nedan.

I diagram 1 ses att antalet erbjudanden om tobaksavvänjning har ökat sedan år 2007. År 2010 erbjöds 2 126 patienter tobaksavvänjning och 969 hade påbörjat ett stöd inom 3 månader. Vid samtliga mätningar är statistik utsökt i januari-månad, året efter. Följsamheten till att påbörja tobaksavvänjningsstöd har varit drygt 70 procent både år 2009 och 2010.

Diagram 1

Öka medarbetarnas tobakskunskap

Kunskaps/informationsspridning om tobak

Projektledare och resursperson för tobaksavvänjning har medverkat i följande sammanhang:

- Nätverksträffar för tobaksavvänjare i östra och västra länsdelen (återkommande 2009-2010)
- Länsstyrelsens nätverksträffar för kommunens alkohol- och drogsamordnare (återkommande 2009-2010)
- Nätverksträffar för tobaksavvänjare i Folk tandvården (återkommande 2009-2010)
- Inspirationsdag för medarbetare inom Närsjukvården Centrala (sept 2009)
- Länsstyrelsens seminariedag med temat "MI och tobak för Socialtjänsten" i Linköping (okt 2009)
- Länsstyrelsens seminariedag med temat "Tobak och skolan" i Motala kommun (nov 2009)
- Strategidag för medarbetare inom Kvinnohälsan Linköping (mars 2010)
- Nationell Allergistämman i Linköping, temat tobaksprevention inom LiÖ (okt 2010)
- Arrangerat utbildningsdag om tobak i psykiatri (sept 2009)
Utbildningsdag i Linköping med föreläsare Barbro Holm-Ivarsson med temat "Tobaksavvänjning för patienter inom psykiatri". Totalt 35 deltagare från landstingets och kommunens psykiatri.

Genomförda kartläggningar/sammanställningar

Under projektets gång har följande kartläggningar om tobak genomförts:

- Tobaksavvänjning i primärvården. Enkät och rapport våren 2009, bilaga 3.
- Tobaksbruk och prevention i Östergötland – nulägesbeskrivning våren 2009, bilaga 4
- Tobaksfritt landsting på agendan. Genomförd enkät och inrapporterat resultat till Statens Folkhälsoinstitut (FHI). Rapport finns att ladda ner via FHI:s hemsida.
- Kartläggning av hälsa och levnadsvanor hos elever och medarbetare vid Lunnevad folkhögskola, hösten 2009, bilaga 5 och 6.
- Kartläggning av tobaksavvänjarnas arbete hösten 2010. Genomförd enkät. Rapport planeras vara färdigställd i februari 2011.

Material till tobaksavvänjarna

Hösten 2010, i samband med genomförande av enkäten om tobaksavvänjarnas arbete erbjöds samtliga tobaksavvänjare ett material- paket. Paketet innehöll följande litteratur: Statens Folkhälsoinstituts skrift "Tobak och avvänjning", Barbro Holm Ivarssons bok "MI, praktisk handbok för hälso- och sjukvården" eller "tandvården" och Barbro Holm Ivarssons bok "Sluta röka och snusa på 4 veckor". Vid regelbundna nätverksträffar har även aktuellt material erbjudits.

Information på webbsidor

Webbsidorna om tobak på landstinget hemsida har regelbundet uppdaterats för att öka tydligheten kring var östgötar/patienter kan erhålla avvänjningsstöd. Här har även information om Tobaksfria veckan funnits.

Öka användningen av material för tobaksprevention

Tobaksfria veckan

Inför Tobaksfria veckan 2009 skickades ett materialpaket ut till samtliga vårdcentraler (42 stycken). Materialpaketet innehöll material från Statens Folkhälsoinstitut: affisch "Visst kan du", informationsblad "Expertens bästa råd för att bli rök/snusfri" samt folder + folderställ "Har du funderat på att sluta röka eller snusa".

Inför tobaksfria veckan 2010 informerades hälsosamordnare/tobaksavvänjare och FaR-koordinatorer via nätverksträffar om tobaksfria veckan. Det skapades även en hemsida på webben där information om tobaksfria veckan, hänvisning till FHI för materialbeställning samt ett bildspel om tobaksavvänjning med talmanus fanns tillgängligt.

I samband med veckorna publicerades debattartiklar på webben och i lokalpressen. Intervjuer i radio och tv genomfördes.

Inkludera tobak i livsstilsdatorerna

Landstinget i Östergötland har sedan ett antal år använt sig av ett datorbaserat livsstilstest till patienterna i primärvården. Testet utarbetades inom ramen för Riskbruksprojektet och erbjöd möjlighet att besvara frågor om fysisk aktivitetsnivå och alkoholbruk. Sedan årsskiftet 2009/10 övertog landstinget driften av det datorbaserade testet och har nu beslutat att utöka testet till att även innehålla frågor om tobak och mat samt återkoppling inklusive hänvisning till stöd. Ansvarig enhet är Folkhälsocentrum och uppdraget ska vara redovisat våren 2011.

Öka andelen tobaksfria medarbetare

År 2009 tillfrågades drygt 500 medarbetare inom landstinget om sina tobaksvanor via en livsstilskartläggning. Data från kartläggningen visade att 7 procent av dem som besvarade enkäten var rökare och 8 procent var snusare [2].

Våren 2009 fanns avvänjningsstöd för medarbetare via friskvården på Vrinnevisjukhuset i Norrköping och via lungmottagningen på Lasarettet i Motala. Avvänjningsstöd fanns även via företagshälsovården (Manpower Hälsopartner).

Från 2010 erbjuds avvänjningsstöd i grupp länsövergripande via Friskvården till samtliga medarbetare inom landstinget. Ansvarig för avvänjningsstödet för medarbetarna är hälsopedagog Stefan Ardell. Grupperna är kostnadsfria men medarbetarna får själva bekosta eventuella läkemedel. Respektive chef avgör huruvida medarbetaren får delta på arbetstid. Sedan hösten 2009 har 18 medarbetare genomgått ett tobaksslutarstöd och cirka 77 procent av dessa är idag tobaksfria. Information om möjligheten att erhålla stöd sprids via landstingets två hälsopedagoger och deras nätverk av friskvårdsinspiratörer samt på landstingets webbplats. Inför våren 2011 planeras tre tobaksslutargrupper för medarbetare på sjukhusen i Linköping, Norrköping och Motala.

Slutsats och diskussion

Inom Landstinget i Östergötland har det tobakspreventiva arbetet utvecklats under Tobaksuppdraget 2009-2010. Syftet att " förstärka, utveckla och kvalitetssäkra arbetet med tobaksavvänjning inom Landstinget i Östergötland" har till stor del uppfyllts:

- Förstärkning av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts bland annat genom beslutad och delvis implementerad policy Tobaksfritt Landsting. En förstärkning av antalet utbildade tobaksavvänjare har även genomförts via utbildningsinsatser.
- Utvecklingen av arbetet med tobaksavvänjning har uppnåtts genom bland annat att en modell för tobaksavvänjning har utarbetats. Modellen beskriver var tobaksavvänjningsresurser finns att tillgå inom landstinget samt vilka externa aktörer som bedriver avvänjning. I modellen beskrivs även samarbete mellan enheterna. Inom ramen för primärvårdens arbete med tobaksavvänjning ses även en positiv utveckling av antalet patienter som erbjudits tobaksavvänjningsstöd under år 2009-2010.
- Kvalitetssäkring av tobaksavvänjningsarbetet har uppnåtts genom bland annat kunskapsspridning om tobak gentemot såväl medarbetare, patienter som befolkningen i Östergötland. Insatser har framförallt genomförts i samband med Tobaksfria veckan (vecka 47) via nätverksträffar, kartläggningar och landstingets webbsida om tobak.

De största vinsterna med Tobaksuppdraget för Östergötlands del har varit: att antalet utbildade tobaksavvänjare har ökat, att en modell för tobaksavvänjning har utarbetats och att kunskap har spridits. Dessa insatser har gemensamt bidragit till att tillgängligheten till tobaksavvänjningsstöd i länet har ökat. Nu finns en bra grundläggande beredskap med många utbildade tobaksavvänjare inom landstinget. Framtida utmaningar består av att skapa möjligheter för befintliga tobaksavvänjare att arbeta med uppdraget (d.v.s. ges tid och mandat). Likaså behöver dokumentationen och uppföljningen av resultatet av tobaksavvänjningsarbetet vidareutvecklas så att resultat över tid kan ses. Utöver detta ses även följande utvecklingsområden:

- Implementering av beslutad policy Tobaksfritt landsting.
- Befintliga tobaksavvänjare genomgår diplomeringsutbildning och kontinuerlig kunskapspåfyllnad.
- Tydligare marknadsföring av tobaksavvänjningsstödet.

Referenser

1. Statens folkhälsoinstitut. (2008 och 2009). *Regionala data Östergötland från nationella folkhälsoenkäten "Hälsa på Lika Villkor"*. Opublicerad rapport. Statens folkhälsoinstitut.
2. Ardell, S & Jacobson, M. (2009). *Sammanställning från resultat av Livsstilskartläggning bland medarbetare inom Landstinget i Östergötland*. Opublicerad rapport. Landstinget i Östergötland

Bilageförteckning

1. Disposition över erhållna och förbrukade medel 2009-2010.
2. Nulägesbild tobaksavvänjare 2010.
3. Tobaksavvänjning i primärvården 2009.
4. Tobaksbruk och prevention i Östergötland – nulägesbeskrivning våren 2009
5. Kartläggning av hälsa och levnadsvanor hos elever vid Lunnevad folkhögskola, hösten 2009.
6. Kartläggning av hälsa och levnadsvanor hos medarbetare vid Lunnevad folkhögskola, hösten 2009.

Om du önskar ta del av bilagorna, kontakta Folkhälsocentrum, www.lio.se/fhc

Folkhälsocentrum

**Landstinget i Östergötland
S:t Larsgatan 49 B
581 91 Linköping**

Telefon: 010 103 14 34

E-post: fhc@lio.se

www.lio.se/fhc